

Ключевые слова: Галичина, Красный Крест, Юго-Западный фронт, беженцы, госпитали, этапные лазареты, подвижные лазареты.

The article considers the organization of the Red Cross in the areas of Galicia, who were captured by the Russian army during the First World War (1914-1918). Analyzed the historical conditions of work of the organization, covered the event carried out by the Red Cross to address the medical and humanitarian provision of the local population, refugees and Russian troops of the Southwestern Front.

Keywords: Galicia, Red Cross, South-Western Front, refugees, hospitals, landmark hospitals, mobile hospitals.

УДК 94(477) "1910/1914"

ББК 63.3

Леся Вовк

ТОВАРИСТВО "УЧИТЕЛЬСЬКА ГРОМАДА" В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (30-і рр. ХХ ст.)

Проаналізовано організаційний розвиток та культурно-освітню працю одного з провідних учительських товариств Галичини – "Учительської громади". Відзначено, що в умовах акції пацифікації, що супроводжувалася репресіями над провідними українськими громадсько-політичними, культурно-освітніми діячами, та колонізаційної політики польських урядів у 1930-х рр., члени товариства зуміли мобілізувати значну частину українського вчительства на ґрунті боротьби за свої права та прагненні українських дітей навчатися у школах краю рідною мовою. Акцентовано на значних проблемах, з якими зіткнулося керівництво "Учительської громади" у процесі реалізації основоположних завдань товариства у другій половині 1930-х рр., зокрема відсутності діалогу між провідними національно-культурними організаціями краю та фінансових труднощах. Виокремлено провідних діячів товариства, зазначено основні напрями діяльності "Учительської громади", серед яких – підготовка програм навчання української мови в середніх школах всіх типів.

Ключові слова: "Учительська громада", Галичина, колонізація, учитель, освіта, школа.

Товариство "Учительська громада" належить до провідних культурно-освітніх товариств Галичини 1920-х – 1930-х рр. У його лавах об'єдналися національно-свідомі українські педагоги, зусиллями яких, по-перше, здійснено вагомий внесок у піднесення національно-культурного рівня українців регіону та, по-друге, проведена значна робота щодо "українізації" початкової та середньої освіти в умовах антиукраїнської за духом національної політики Другої Речі Посполитої.

Незважаючи на значні здобутки товариства, діяльність "Учительської громади" в міжвоєнний період ХХ ст. на сьогодні несправедливо залишилася поза увагою українських та польських науковців. У працях М. Барної [1], Г. Білавич та Б. Савчука [2], Н. Кошелевої [11], І. Курляк [12], О. Луківа [13], Б. Ступарика [18], В. Чоповського [19] та ін. вчених у контексті значно ширших проблем фрагментарно висвітлено окремі аспекти досліджуваної проблеми. Джерельну основу статті становлять матеріали періодичної преси, спогади учителів-членів учительських товариств.

Основна мета розвідки – охарактеризувати особливості діяльності "Учительської громади" у 1930-х рр. у контексті суспільно-культурних процесів Другої Речі Посполитої.

Переломним моментом у розвитку товариства стала акція пацифікації (1930 р.), яка привернула увагу польської влади до діяльності товариства та спровокувала хвилю арештів його членів. Напередодні цієї події, 1 лютого 1930 р. відбулися чергові загальні збори "Учительської громади" [5, с. 15]. Їх "отворив" голова товариства В. Радзикович, який попросив присутніх вшанувати хвилиною мовчання померлих упродовж року учителів. П. Сиротюк і Г. Микитей ознайомили членів товариства із новими напрямками діяльності організації, акцентували увагу присутніх на необхідності затвердження нового Статуту, зважаючи на відмову Львівського воєводства затвердити попередню редакцію

основоположного документу [5, с. 16]. На цих же зборах обрано новий Головний віділ “Учительської громади”, головою якого став В. Радзикович [5, с. 16].

Пацифікація не зупинила організаційний розвиток товариства “Учительська громада”. У 1931 р. польські органи влади все ж затвердили Статут товариства і загальні збори, що відбулися 24 травня 1931 р. у будинку товариства “Рідна школа” у Львові (за участю 36-ти делегатів філій та 20-ти загальних членів), скликалися уже згідно з положеннями нового основоположного документу [10, с. 40]. Їх, як і попередні роки, відкрив голова “Учительської громади” В. Радзикович.

Зважаючи на зауваження і побажання виступаючих, “давали пояснення” голова, секретар, скарбник та інші члени Головної ради. Згідно з пропозицією Каменецького (філія Рогатин) загальні збори обрали “комісію-матку”, якій доручили запропонувати кандидатів на голову товариства, членів головної ради, контрольно-ревізійної комісії та товариського суду. Новообрана комісія прогнозовано запропонувала обрати головою товариства В. Радзиковича, членами Головної ради – О. Степанів-Дашкевич, С. Левицького, Г. Мартинюка, Г. Павлюха, М. Пасьчука, І. Сітницького, а О. Терлецького та М. Васькова як представників секції учителів українських приватних середніх шкіл [10, с. 40].

Тоді ж, заступниками членів Головної ради стали: М. Матіїв-Мельник, Й. Назар, С. Пашкевич, а від секції учителів приватних середніх шкіл – Г. Думка та Є. Пеленський. Членами контрольної комісії обрано: о. І. Фіголя, Р. Цегельського, Д. Навроцьку, їх заступниками стали А. Березовський, Л. Турчин. До товариського суду увійшли о. Ю. Дзерович, М. Чубатий, І. Копач, М. Полєк, С. Сидорович [10, с. 40].

Загальні збори визначили головні напрями реорганізації сплати членських внесків у зв'язку з обов'язковими платами до посмертного та допорогового фондів. Місячний членський внесок затверджено у розмірі 3,5 зл. Починаючи із 1 червня 1931 р. кожен член товариства мав сплачувати цей внесок 10 шкільних місяців. Під канікул (липень – серпень) членські внески не стягувалися. З цієї плати, 0,5 зл залишалися філії, інші кошти (3 зл. щомісяця) направлялися до Головної ради. Філії зобов'язувалися якнайшвидше надсилати до каси товариства окреслені кошти [10, с. 41].

Згідно з твердженнями сучасників подій, нова Головна рада під проводом В. Радзиковича “дбала про станові та матеріальні справи “Учительської громади”, розвиток середньої школи, виховання молоді”. Зокрема, у 1931 р. перед членами товариства вкотре постало питання будівництва власної “вакаційної оселі” на Станиславщині. Один із лідерів громадівців І. Рибчин так пояснював необхідність будівництва відпочинкового будинку: “Роля такого дому велика й ріжнобічна: це й корисна льоката готівки наших станових організацій, а перед своїми й чужими знамените засвідчення про активність та життєздатність “Учительської громади”. А ще й, і це чи не найцінніше, повстає спільне огнище єднання всіх розпорошених скрізь Українців учителів, зокрема заточенців...” [17, с. 122].

Того ж року “Учительська громада” розпочала будівництво відпочинкової оселі у Ямній. На площі 1859 м² у “сусідстві великих громадських лісів” було закладено фундамент майбутнього будинку. Незважаючи на несприятливі погодні умови упродовж зими – весни 1932 р. будинок, за винятком внутрішніх столярних робіт, було споруджено. 1 липня того ж року ще “під стукіт столярів, вілла “Учительської громади” прийняла перших відпочиваючих. “До вжитку гостей віддано велику світлицю-їдальню поверхні 72 м², де й було місце милої товариської гутірки та забав, – відзначали члени товариства. – У тіже салі відбувалися й інші імпрези: три вистави театру імені Тобілевича, концерт Марії Сокіл, концерт укр. мужицького хору “Думка” зі Станиславова і гуцульське весілля...” [17, с. 123].

Санаторій “Учительської громади” нараховував 6 великих кімнат, де могли проживати не менше ніж шість осіб у кожній, 13 кімнат на 3 – 4 особи та 12 малих кім-

нат на 2 – 3 особи. Більшість кімнат мали великі сонячні балкони та вікна. Товариство планувало спорудити також не менше ніж шість мансардних кімнат, однак втілити цей задум у життя не дозволяв брак коштів. Додамо, що для того, щоб завершити будівництво “вакаційної оселі”, Станиславівська філія товариства взяла кредит та розраховувала при його сплаті на “Головну раду та всі філії” [17, с. 124–125].

У грудні 1931 р. розпочала роботу комісія (Г. Павлюх, І. Сітницький, Г. Чубатий, Р. Цегельський), яка внесла зміни до Правильника посмертного фонду організації. Зокрема, наступного року доповнено параграф 3, змінено п. 21 та додано новий п. 22. Про що йдеться? Незалежно від віку, члени товариства сплачували однакові відрахування до фонду. Проте, ймовірність смерті, звичайно, була вищою у “досвідчених педагогів”. З цих причин, комісія запропонувала диференційовану сплату членських внесків – старші члени організації сплачували більші суми, молодші – значно менші. Головна рада, таким чином, сподівалася що зміни “притягнуть молодих до цього фонду” і, водночас, “не будуть відстрашувати менше заможних членів” [15, с. 42–43].

На зламі 1930–1931 рр. при “Учительській громаді” розпочала роботу педагогічна секція. Її очолив Д. Коренець, який у своїй роботі опирався на Г. Павлюха, О. Тисовського, М. Чубатого, І. Витановича та С. Левицького. Уже перші збори секції яскраво засвідчили необхідність її існування, адже порушувалися питання внесення змін до проектів законів про державне та приватне шкільництво у Другій Речі Посполитій, обговорено проблемні аспекти у діяльності приватних шкіл товариства “Рідна школа” [6, с. 38]. Обґрунтовуючи необхідність створення секції, Головна рада зауважувала, що “вже давно відчували члени Учительської Громади брак педагогічного осередка при своїм Товаристві, який би поглиблював їх теоретичне, педагогічне та практичне знання, з’ясовував би всі біжучі справи в шкільництві й впливав на ширші верстви українського громадянства в напрямі глибшого заінтересування справами виховання й навчання...” [6, с. 38].

26 грудня 1931 р. відбулися загальні збори товариства “Учительська громада”, які констатували пожвавлення діяльності товариства. Збори традиційно відкрив голова організації В. Радзикович, який висловив співчуття у зв’язку із смертю одних із найактивніших членів товариства – О. Макарушки та М. Галушинського. “Ядерне та глибоко обдумане звідомлення” з діяльності “Учительської громади” у звітному році виголосив секретар Г. Павлюк, після чого розгорнулася дискусія. Проте, на відміну від попередніх загальних зборів, “усі бесідники позитивно оцінили діяльність уступаючої Головної ради” [9, с. 14].

Упродовж першої половини 1932 р. на засіданнях Головної ради обговорювалися як внутрішньо організаційні проблеми (“справа журналу”, внесення змін до правильника посмертного фонду та ін.) так і проблеми, які стосувалися розвитку українського шкільництва у Другій Речі Посполитій (реформи середнього шкільництва, матеріальний стан українських педагогів тощо). “Українська школа” повідомляла, що чимало уваги “прив’язувала Головна рада до справ чисто професійних, а головню до тих невідрадних матеріальних та моральних відносин, серед яких приходиться працювати українському приватному вчителю...” [8, с. 37].

Успіхи та невдачі товариства у роботі товариства “Учительська громада” були детально проаналізовані на загальних зборах організації 15 червня 1933 р. за участю 50 делегатів (35 з них представляли філії). Після вшанування померлих членів товариства, зокрема Ю. Романчука та І. Кокурудза, голова товариства (В. Радзикович) оприлюднив звіт, завершення якого ознаменувалося тривалою дискусією над подальшими напрямками розвитку організації. Зауважено, що починаючи із 1927 р. “Учительська громада” організаційно зростає: утворилася філія в Самборі (25 червня 1927 р.), кружки товариства в Золочеві, Кросні, Ярославі, Жовкві (відповідно до нового Статуту їх перейменовано на експозитури). Товариство нараховувало наприкінці

1933 р. 12 філій і 4 експозитури, 436 членів. Поза товариством залишалося понад 200 учителів [3, с. 159].

Присутні на загальних зборах делегати вибрали новий склад Головної ради, яку знову очолив В. Радзикович (заступник голови – Г. Павлюх, скарбник – М. Мельник, секретар – В. Лев, бібліотекар – С. Левицький). Згідно з поданням “Комісії-матки” головою секції учителів українських приватних шкіл при товаристві обрано М. Ваврика (заступник – М. Крушельницький, секретар – П. Кордуба) [3, с. 159]. Також вирішено провести наприкінці року Педагогічний конгрес, який присвятити ювілеєві товариства [3, с. 159].

Делегати виокремили роботу комітету приватних вчителів, головою якого 1 лютого 1929 р. було обрано А. Крушельницького, а після його відставки на загальних зборах 1 лютого 1930 р. – О. Терлецького (у новому статуті Комітет названо Секцією приватного вчительства “Учительської громади” і 26 грудня 1931 р. її головою обрано П. Кострубу, а 14 червня 1933 р. – М. Ваврика). Секція мала свої відділи при філіях товариства і займалася здебільшого становими справами приватного вчительства. Зрештою, на загальних зборах ухвалено рішення про організацію при товаристві видавничого кооперативу і підготовку до відсвяткування 25-ти річного ювілею товариства [3, с. 160].

Проте, як показали подальші події, не усі плани вдалося втілити у життя. Хоча упродовж червня 1933 р. – вересня 1934 р. Головна рада й провела бл. 20 засідань, а секції та комісії понад 50 зібрань, товариство продовжувало занепадати, здебільшого через відсутність активності з боку українських педагогів та брак фінансів. Більше того, “акти товариства й бібліотека були розкидані по різних інституціях а навіть приватних осіб”, а засідання Головної ради відбувалися в “домівках шкіл” [7, с. 65]. Тільки у 1933 р. за допомогою львівської філії Головна рада “винайняла, умеблювала й від реставрувала гарний локаль” у будинку НТШ на вул. Чарнецького, 26 (сучасна Винниченка, 26). У нове приміщення було перенесено архів товариства та бібліотеку, а починаючи з осені 1933 р. тут же відбувалися засідання Головної ради та “товариські сходи” [7, с. 65].

Упродовж 1936 р. основна увагу “Учительської громади” була зосереджена на публікації підручників з української мови для середніх шкіл, однак, потрібно констатувати, цей напрям роботи “застряг на мертвій точці” [14, с. 66]. Не покращила ситуація нарада секції українців при товаристві, що відбулася 22 і 29 листопада того ж року за участю директорів львівських державних та приватних гімназій. На жаль, Львівська шкільна кураторія не сприяла введенню українських підручників до програми навчання у середніх навчальних закладах краю [14, с. 66].

Важким залишався матеріальний стан товариства. Для прикладу, усе “майно” Головної ради “Учительської громади” у 1936–1938 рр. складалося із бібліотечної шафи, дубового столу та “бюрка”, 15 крісел, незначної бібліотеки, архіву, де зберігалися нерозпродані числа “Нашої школи”, “Світла”, “Української школи”, “Календарика”, “Альманаху”, приватної бібліотеки проф. Беспалка з Подебрата, а також однієї акції Земельного Банку. Нових газет та журналів у другій половині 1930-х рр. товариства не отримувало, оскільки “не мало чим обмінюватися” [7, с. 69].

До головних здобутків організації 1936 – 1937 рр. можна віднести “піднесення” роботи секції українців, яка існувала при товаристві. Її необхідність суспільству показали, зокрема останні “сходи” українців львівських державних і приватних середніх шкіл, що відбулися 5 червня 1937 р. Після доповіді Я. Біленького ухвалено проект програми навчання української мови для ліцеїв. Його запропоновано на обговорення державній шкільній раді, що привело до його кооптації у навчальні програми ліцеїв Галичини та Волині [7, с. 65].

1 січня 1938 р. відбулися одні з останніх загальних зборів “Учительської громади” за участю делегатів десяти філій (Коломия, Львів, Рогатин, Перемишль, Самбір, Станиславів, Стрий, Тернопіль, Чортків, Яворів), представників Товмача та Пулави, а також запрошених гостей (загалом 70 учасників) [7, с. 63]. Підводячи підсумки діяльності товариства упродовж останніх років, голова “Учительської громади” Г. Микитей зауважив, що “Вага “Учительської громади”... в тому, що вона сповняла важну працю в нашій суспільності, але ще більше в тому, що гуртуючи в собі середнє шкільне учительство, вдержувало серед нього почуття особистої і збірної національної гідності, і спонукувала, особисту й громадську честь, признавати національну й станову дисципліну, виконувати особисті й наложені суспільністю обов’язки...” [7, с. 63].

На загальних зборах головою товариства безальтернативно вкотре обрано В. Радзиковича. Його заступником став М. Войцеховський. Тоді ж секретарем організації затверджено І. Витановича, З. Зеленого – скарбником, П. Кордубу – бібліотекарем і архівістом. Вибрано також новий склад Головної ради у складі: о. Ю. Дзеровича, І. Винара, Г. Микитея, М. Терлецького, М. Литвиненко, І. Лежигубської, М. Матвіїв-Мельник та Ю. Каменецького [7, с. 74–75].

У резолюціях, ухвалених на загальних зборах “Учительської громади” 1 січня 1938 р. йшлося про необхідність:

- створення кафедри української мови і літератури у Львівському університеті для того, щоб “викладали з неї два професори-українці в українській мові”;

- заснування державних педагогічних ліцеїв з українською мовою викладання;

- підготовку навчальних програм з предмету “Українська мова”, а також введення обов’язкових лекцій з історії України у 2–3 класах загальноосвітніх гімназій та 1–2 класах загальноосвітніх ліцеїв та географію України у 1 і 4 класах загальноосвітніх гімназій;

- започаткувати вивчення всесвітньої історії у загальноосвітніх школах “в українській мові”;

- проведення іспиту з української мови в українських в українських державних і приватних загальноосвітніх ліцеях, де українська мова є обов’язковим предметом вивчення;

- відновлення пластової організації, зважаючи на її важливе значення “у вихованню молоді” та ін. [16, с. 7–8].

Загальні збори також звернулася до членів товариства, щоб вони “виресали подвійну дозу енергії для зазначення своєї живучості та щоб нав’язали живіший контакт із Головною радою Товариства, виконуючи її доручення точно, совісно та скоро” [16, с. 11]. Водночас члени товариства уповноважили Головну раду “виступити з цими побажаннями перед вирішними державними та громадянськими чинниками й доложити всіх зусиль щоб перевести їх у життя” [16, с. 11].

Напередодні Другої світової війни останній раз члени “Учительської громади” зібралися 2 січня 1939 р. Констатовано, що упродовж року кількість членів товариства зросла до 491 особи, проте далеко не всі із них сплачували членські внески [4, с. 116]. Значна кількість учителів-українців і надалі не вступала до лав товариства, що залишалося перспективним напрямом діяльності для новообраної Головної ради, яку одинадцятий раз очолив знову ж таки В. Радзикович. Однак, Друга світова війна перервала працю організації [4, с. 115].

Таким чином, у 1930-х років “Учительська громада” вела клопітку працю, основне вістря якої спрямовувалося на захист українських педагогів та організації українського шкільництва в Галичині. До головних здобутків товариства у цей період можемо віднести: “моральна підтримка” секції вчителів українських приватних середніх шкіл щодо захисту їх інтересів перед державними органами влади; підтримання відносин з провідними українськими товариствами – НТШ, “Просвітою”, “Рідною

школою”; видання часопису “Українська школа”; підготовка програм навчання української мови в середніх школах всіх видів та ін. Для реалізації цих завдань використовувалися всі доступні методи боротьби, що, однак, на практиці не приносило очікуваних результатів.

1. Барна М. Розвиток педагогічної освіти в Галичині (1772–1939 рр.) / М. Барна // Рідна школа. – 2002. – № 7–8. – С. 33–48.
2. Білавич Г. Товариство “Рідна школа” (1881–1939 рр.) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ, 1999. – 208 с.
3. Загальне зібрання Т-ва “Учительська громада” // Українська школа. – 1933. – Ч. 8–9. – С. 157–163.
4. Загальне зібрання Т-ва “Учительська громада” // Українська школа. – 1939. – Ч. 1–6. – С. 116–119.
5. Загальні збори “Учительської громади” // Українська школа. – 1930. – Ч. 1. – С. 15–16.
6. Заложення Педагогічної Секції // Українська школа. – 1932. – Ч. 2–3. – С. 38.
7. Звідомлення з діяльності Головної Ради “Учительської Громади” за час від 1 червня 1933 до 30 вересня 1934 // Українська школа. – 1934. – Річник XIX. – С. 65–74.
8. Звідомлення з діяльності Головної Ради Товариства “Учительська громада” у Львові за перший квартал 1932 р. // Українська школа. – 1932. – Ч. 2–3. – С. 37–38.
9. Звідомлення зі Загального Зібрання Т-ва “Учительська Громада” // Українська школа. – 1932. – Ч. 1. – С. 14–17.
10. Звідомлення: загальне зібрання “Учительської громади” // Українська школа. – 1932. – Ч. 3. – С. 40–45.
11. Кошелева Н. Організація українського вчительства у Східній Галичині в 1881–1914 роках / Н. Кошелева // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1998. – Вип. 33. – С. 108–113.
12. Курляк І. Народне шкільництво у Галичині (Друга половина XIX – початок XX ст.) / І. Курляк // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 144–151.
13. Луків О. Розвиток структури польських і українських освітніх закладів у Східній Галичині (1900–1933 рр.) / О. Луків // Slaliva Ternopolensis. – Тернопіль, 1996. – С. 168–178.
14. Микитей Г. Ювілейне Загальне Зібрання Т-ва “Учительська Громада” / Г. Микитей // Українська школа. – 1938. – Ч. 1–6. – С. 66–75.
15. Посмертний фонд Т-ва “Учит[ельська]. Громада” // Українська школа. – 1932. – Ч. 2–3. – С. 42–43.
16. Резолюції ухвалені Загальним Зібранням Т-ва “Учительська громада” у Львові в дні 1 січня 1938 р. // Українська школа. – 1938. – Ч. 1–6. – С. 7–15.
17. Рибчин І. Новий вакаційний дім “Учительської Громади” в Ямнім / І. Рибчин // Українська школа. – 1932. – Ч. 6–9. – С. 122–125.
18. Ступарик Б. Підготовка учителів в Галичині у XIX ст. / Б. Ступарик // Вісник Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти. – 1995. – Вип. 1. – С. 45–55
19. Чоповський В. Будителі національного духу. Діяльність культурно-освітніх товариств “Просвіта” та “Рідна школа” на західноукраїнських землях (друга половина XIX ст. – 20–30-ті роки XX ст.) / В. Чоповський. – Львів, 1993. – 63 с.

Проанализировано организационное развитие и культурно-образовательная работа одного из ведущих учительских обществ Галичины – “Учительской громады”. Отмечено, что в условиях акции пацификации, сопровождавшейся репрессиями над ведущими украинскими общественно-политическими, культурно-образовательными деятелями, и колонизационной политики польских правительств в 1930-х гг., члены общества сумели мобилизовать значительную часть украинского учительства на почве борьбы за свои права и стремлении украинских детей учиться в школах края на родном языке. Акцентировано на значительных проблемах, с которыми столкнулось руководство “Учительской громады” в процессе реализации основных задач общества во второй половине 1930-х гг., в частности отсутствия диалога между ведущими национально-культурными организациями края и финансовых трудностях. Выделено ведущих деятелей общества, указано основные направления деятельности “Учительской громады”, среди которых – подготовка программ обучения украинского языка в средних школах всех типов.

Ключевые слова: “Учительская община”, Галичина, колонизация, учитель, образование, школа.

The organizational development and cultural and educational work of one of the leading teacher societies of Galicia – “Ushitel'ska gromada” are analyzed. It was noted that in the course of the action of pacification, accompanied by repressions against the leading Ukrainian public-political, cultural and educational figures, and polonization policy of Polish governments in the 1930's, members of the company managed to mobilize a significant part of Ukrainian teaching on the basis of the struggle for their rights and the desire of Ukrainian children to study in the schools of the region in their native language. The emphasis is on the significant problems faced by the leadership of the “Ushitel'ska gromada” in the process of implementing the

fundamental tasks of the company in the second half of the 1930's, in particular the lack of dialogue between the leading national cultural organizations of the region and financial difficulties. The leading leaders of the society are singled out, the main directions of activity of the "Ushitel'ska gromada" are outlined, among them – preparation of programs for teaching the Ukrainian language in secondary schools of all types.

Keywords: "Ushitel'ska gromada", Galicia, polonization, teacher, education, school.

УДК 94 (477.86) + (477.84): 262.3: 281.5

ББК 86 (4 Укр.)

Іванна Гавриш

СТАНИСЛАВІВСЬКА ЄПАРХІЯ У ПЕРІОД РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ (1946–1989 рр.): ПІДПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІРНИХ УГКЦ

У статті на основі опублікованих й архівних документів та історіографічного матеріалу проаналізовано особливості підпільної діяльності греко-католицького мирянства на теренах Станиславівської єпархії у 40–80-ті роки ХХ ст. Особливу увагу автор звертає на поширення протестів проти нелегального становища УГКЦ, проведення таємних богослужінь за греко-католицьким обрядом, зближення із римо-католиками, бойкот "кадрового" православного духовенства.

Ключові слова: Станиславівська єпархія, миряни, Львівський собор, УГКЦ, підпілля.

Українська Греко-Католицька Церква (далі – УГКЦ) напередодні Другої світової війни відігравала важливу роль у суспільно-політичному і національно-культурному житті Галичини. Вона володіла значною кількістю будинків культурного призначення, друкарень, книгарень і бібліотек. Власними силами видавала чотири десятки часописів і журналів, мала широку мережу церковних братств і релігійних товариств, сприяла становленню українського підприємницького життя, формуванню національних господарсько-виробничих, банківсько-економічних та музейних структур, займалася благодійництвом і меценатством [21, с. 197].

У вересні 1939 р. західноукраїнські землі було "возз'єднано" з Радянською Україною, а після періоду тимчасової німецької окупації ці території у 1944 р. остаточно увійшли до складу УРСР. Новосформований політичний режим носив тоталітарний характер і діяв виключно командно-адміністративними і репресивними методами. Виступаючи духовним натхненником українського народу у визвольних змаганнях, Церква становила значну небезпеку і тому стала об'єктом особливої уваги з боку владних структур. Щоб надати актові "самоліквідації" УГКЦ правового оформлення, радянською владою було організовано і проведено 8–10 березня 1946 р. неканонічний Львівський собор, який прийняв рішення "скасувати постанови уніатського Брестського собору 1596 р., ліквідувати унію, анулювати залежність від Рима і повернутись до нашої батьківської Святої Православної віри і до Руської Православної Церкви" [24].

Незважаючи на "добровільне возз'єднання" з російським православ'ям, закриття та грабунок її храмів, заборону відправлення богослужінь, масові заслання непокірних священників у Сибір, УГКЦ не припинила свого існування, продовжуючи функціонувати в умовах підпілля [24]. Однією з інституцій Церкви була Станиславівська єпархія, до складу якої станом на червень 1945 р. входили Богородчанський, Городенківський, Гвіздецький, Жаб'євський, Жовтневий, Заболотівський, Коломийський, Косівський, Кутський, Ланчинський, Лисецький, Надвірнянський, Обертинський, Отинійський, Печеніжинський, Снятинський, Станіславський, Солотвинський, Тлумацький, Тисменицький, Чернелицький, Яблунівський і Яремчанський райони Станіславської області. Крім того, до складу Станиславівської єпархії належали два деканати – Буцацький і Гусятинський, які за адміністративно-територіальним поділом належали до Тернопільської області [15, с. 26–27].